

Znanstveno srečanje: "BODOČNOST EVROPSKIH MEST"

Evropska znanstvena fondacija (Espino, Portugalska 5 - 10 okt.)

Konferenca pod tem naslovom je zbrala v turističnem Espinu, na portugalski atlanski obali skupino družboslovcev, ki se večinoma že dolgo srečujejo na različnih urbanosocioloških srečanjih in tudi sicer dokaj intenzivno sodelujejo. Odprtost evropskih institucij je omogočila udeležbo tudi sociologom iz dežel, ki (še) niso članice Evropske skupnosti (Švedska, Švica, Avstrija, Sovjetska zveza, Slovenija) pa tudi takšnim, ki to nikoli ne bodo (ZDA, Brazilija). S tem se je seveda tematski okvir konference precej razširil, v obravnavo so bila vključena tudi neevropska mesta (New York, Los Angeles, Rio de Janeiro ipd.), poleg tega pa se zaradi aktualnosti nismo mogli izogniti tudi drugim temam, kot je npr. prestrukturiranje nivojev družbeno prostorske organiziranosti, tj. uveljavljanje "novih - starih", lokalnih, regionalnih in seveda nacionalnih identitet.

Odprtost in fleksibilnost sta bili tudi sicer med glavnimi organizacijskimi načeli srečanja. Izognili naj bi se (pre)dolgim predavanjem in večino časa namenili predvsem diskusijam in izmenjavi idej o sicer precej spekulativni glavni temi - bodočem razvoju evropskih mest. Kljub temu da je predsedujoči močno podpiral takšen model, pa vsaj v formalnem delu srečanje ni potekalo v najbolj sproščenem ozračju. Premalo je bilo dialoških izmenjav idej, ki jih sproža zastavljena tema. Večina se je zadovoljila s predstavitvami svojega projekta in le redkokdaj je odziv na predstavitev presegel kratke replike. Kot da je bila tema celo preveč futuristično zastavljena, navzoči pa se večinoma niso hoteli spuščati na področje, ki neizbežno zahteva dokajšno dozo spekulativnosti. Tisti, ki so tvegali takšne izlete, pa so bili hitro deležni pikrih pripomb, češ da jih zanaša v nekakšno "postmodernistično nakladanje", ki je brez pravega znanstvenega pokritja. Prav rahla napetost med "modernisti" in "postmodernisti", ki je zakrivala sicer globlje, ideološke razlike med nekaterimi udeleženci, je bila poglobljena razlog, da dinamična formalna razprava ni dosegla zaželenih stopnje. Kot se običajno zgodi, so bili zaradi tega bolj živahni neformalni stiki, kar pa ima seveda tudi svoje omejitve.

Najpomembnejši vtis s te konference je, da je heterogenost Evrope in Evropejcev tako velika, da je diskusija zaradi različnih konceptualnih izhodišč dokaj otežena. To velja celo za "ožjo Evropo", tj. za njen zahodni del. Z vključitvijo vzhodnega dela pa razlike narastejo do te mere, da razprava brez obsežnega pojasnjevanja osnovnih dejstev največkrat sploh ni mogoča. Zaradi tega se je bilo mnogim težko vključiti že v uvodno razpravo, ki naj bi primerjalno opravljala razvojne dileme velikih evropskih mest tako na Zahodu kot tudi na Vzhodu.

Najprej smo imeli priložnost poslušati razmišljanja o globalnem vplivu Londona, New Yorka in Los Angelesa, in že tu so se pokazale precejšnje konceptualne razlike. Kar zabavno je bilo poslušati rahlo prikrito rivalstvo pri predstavljanju razvojnih prednosti "svojega mesta". London in New York sta pri tem nastopala v nekakšnem zavezništvu, združena v enoten komparativni raziskovalni projekt, kalifornijska prestolnica pa je bila vehementno predstavljena kot "prvo pravo postmoderno globalno mesto", v katerem je stopnja raznoličnost dosegala doslej še nikoli doseženo stopnjo. Ni si težko predstavljati, kakšen odziv je pri večini navzočih, bolj umirjenih "atletskih anglosaksoncih", izzvala

takšna rahlo prepotentna predstavitev Los Angelesa. Že ob tem primeru je bilo mogoče zasluhiti, da nekatere prostorske delitve tudi v dobi globalizacije niso izginile, da torej lokalnega konteksta ni mogoče zanemariti celo pri znanstvenem obravnavanju globalnih procesov.

Predstavitvam globalnih mest na obalah Atlantskega in Tihega oceana je sledila še informacija o aktualnih in razvojnih problemih Moskve. Že samo to, da je bila organizirana skupna razprava o Londonu, New Yorku, Los Angelesu in Moskvi, izpričuje precejšnje mero nepoznavanja ali pa nepriznavanja dejanskih razlik med Vzhodom in Zahodom. S tem seveda Moskva ni bila privzdignjena na raven "globalnih mest", prav nasprotno, neposredna konfrontacija je razliko izostrila do te mere, da je bila razprava v resnici onemogočena. Zlasti tisti zahodni raziskovalci, ki so zaradi kritike domačega kapitalizma še vedno nagnjeni k premalo kritičnemu odnosu do realnega socializma oz. njegovih posledic, imajo še vedno precejšnje težave pri dojemaju velikanske razlike med "Vzhodom in Zahodom". Zanje je še posebej težko dojeti in sprejeti dejstvo, da so problemi velike večine velikih mest na evropskem Vzhodu neprimerljivi s krizo urbanih aglomeracij na Zahodu. Moskovski kolega je npr. omenil tezo, da naj bi Moskva v zelo hitrem času izgubila precejšnje število prebivalcev, če jim bo le uspelo "normalizirati" enormni državni upravljalški aparat, v katerem je bilo do sedaj več kot 700000 delovnih mest. Glede na to, da je torej vsaj dva miliona prebivalcev odvisnih od te "zelo razvite" servisne dejavnosti, predvidevajo, da bo imela sprememba upravljalškega aparata zelo občutne posledice za mesto. Ob tem podatku, predvsem pa ob prostodušnosti, s katero so bilo predstavljene radikalne spremembe, je večina zahodnjakov osupnila in ostala brez besed. Tako lahko rečemo, da je bila ta razprava koristna predvsem zaradi tega, ker je zelo nazorno izpostavila različno naravo in kvantiteto problemov. V kuloarjih se je potem pojavil komentar, da je Moskva za korak pred zahodnimi "globalnimi mesti". Z razpadom socializma kot svetovnega procesa je dejansko stopila že v postglobalno fazo.

Vsekakor zanimivo, vendar pa prav tako težko primerljivo je mesto Berlin, ki se sooča z enkratnimi problemi ponovne združitve. Po velikanskem navdušenju, ki ga je sprožilo rušenje zidu, se upravljalci mesta spopadajo z velikimi težavami zaradi neenakomerne razvitosti enotnega mesta. Problem, ki se mu namenja največ pozornosti, je nedvomno prekupčevanje oz. špekuliranje z nepremičninami. Razmah te dejavnosti bo po napovedih v bližnji prihodnosti povzročil velike probleme v mestu, ki se je že pred združitvijo spopadal z velikimi socialnimi napetostmi. S tega vidika so problemi severnoitalijanskih mestnih aglomeracij precej drugačni, predvsem manj dramatični oz. laže obvladljivi. Primerjava pa je zaradi specifične berlinske situacije skoraj nemogoča, in to se je v diskusiji pokazalo.

Sledila je predstavitev obsežnega bloka stanovanjskih tem. Kot po navadi so tu dominirali udeleženci iz severozahodne Evrope, tj. iz Velike Britanije, Nizozemske in Skandinavije. Glavna tema so še vedno učinki privatizacije stanovanjskega fonda in seveda segregacijske posledice thacherjanske politike. Pri tem smo zvedeli veliko o posameznih primerih, manj pa je bilo poizkusov primerjave s precej drugačnimi razmerami v južni Evropi, npr. v Portugalski, Španiji, Italiji, Grčiji. Kot se je pokazalo v diskusiji, je delitev Sever-Jug na stanovanjskem področju v Evropi še precej močna. To ne velja toliko za povprečno velikost stanovanjske površine na prebivalca kot za lastniško strukturo stanovanjskega fonda in pa za sam stanovanjski sistem. Veliko pozornosti je bilo namenjeno tudi najbolj kritičnim stanovanjskim kategorijam - tj. brezdomcem; število teh raste v večini večjih zahodnih mestih. Ta "rezidualna kategorija" je očitno še vedno velik

problem tudi na prehodu v postmodernizem, ki naj bi ga sicer označevala prav ureditev takšnih eksistenčnih vprašanj. Zelo očitno pa je tudi, da se bodo morala evropska mesta v bodoče še veliko ukvarjati s segregacijo na etnični osnovi, ki je seveda posledica dosedanjih in pričakovanih novih migrantskih tokov.

V skupnem bloku so se predstavili prostorski sociologi iz Francije, kjer poteka obsežna decentralizacija. Za paradigmatično centralistično državo je to vsekakor velika sprememba, ki zasluži vso raziskovalno pozornost. Ta proces bi lahko povezali s splošnejšimi tendencami prostorsko socialnega prestrukturiranja v Evropi, za katere je značilen transfer kompetenc nacionalnih držav na višje in deloma tudi na nižje nivoje. Vendar pa je bilo mogoče pri francoskih predstavitvah zaslužit, da izvira motivacija decentralizacije predvsem iz politične kalkulacije. Socialisti, ki so že precej časa na oblasti, so pač ugotovili, da bi jim ta projekt pomagal ohraniti oblastno pozicijo tudi v prihodnje. Proces decentralizacije je tako po mnenju nekaterih predvsem administrativno preurejanje velike države, ne pa odraz emancipacije regionalnih in lokalnih enot.

Že v diskusiji o decentralizaciji francoske družbeno prostorske organiziranosti se je pokazala pri večini udeležencev konference pri obravnavanju sprememb velika previdnost. V diskusiji o Sloveniji kot "novi" nacionalni identiteti na evropskem zemljevidu pa je previdnost prešla že kar v odkrit konzervativizem. Bojazen, da bo Evropa postala neobvladljiva hiperkompleksna skupnost, je poleg neinformiranosti o dejanskem dogajanju verjetno glavni razlog takšne zelo zadržane reakcije. V razpravi sem moral pojasnjevati najbolj osnovna dejstva o Sloveniji in Slovencih, o vojni na jugoslovanskih tleh in temeljnih vzrokih, ki so pripeljali do sedanjega stanja. Resnici na ljubo je treba povedati, da je bilo zagovarjanje pravice in nujnosti avtonomije sestavnih delov dosedanje Jugoslavije pri precejšnjem delu udeležencev interpretirano kot retrogradni nacionalizem, kot vračanje v 19. stoletje, v dobo torej, iz katere hoče Evropa sedaj končno le pobegniti. Bojazen, da bodo Slovenija in njeni morebitni posnemovalci ponovno odkrili še vedno plitvo zakopane nacionalne strasti pri večjih in močnejših evropskih narodih, je zelo velika in preprečuje vsebinsko razpravo. Slovenija skratka v teh akademskih krogih nastopa kot moteč dejavnik, ki grozi, da bo že takoj na začetku razblinil sanje o novi Evropi. Zaradi tega, se zdi, da so tudi največji demokrati pripravljeni zatisniti oči pred nedemokratičnostjo režima, ki bi bil sposoben zajezi dezintegracijski val. Povsem očitno pa je, da potekajo transformacije prehitro in da imajo težave s percepcijo tudi tisti, ki naj bi jih sicer interpretirali. V takšnem okolju je bil uspeh tudi to, da se je razprava nadpovprečno razvnela, da so udeleženci pokazali razmeroma veliko zanimanje za to, da se bolje seznanijo z dogajanjem, ki je bilo prav v dneh konference ves čas na prvih straneh vseh časopisov in vsebina prvih televizijskih pročil. Bombardiranje Zagreba in napad na Dubrovnik je bil nadvse svojevrstna ilustracija tega, da je bodočnost nekaterih evropskih mest lahko tudi nadvse tragična in da nekateri postsocialistični dogodki ne spominjajo na 19. stoletje, temveč da je potrebno iskati primerjave daleč nazaj v srednjem veku, ko so napadalci z obleganjem in izstradanjem poizkušali prisiliti prebivalce utrjenih mest k predaji. Takšne "nadrealistične" scene s televizijskih zaslonov so sicer dvigovale zanimanje za dogajanje na jugoslovanskih tleh, istočasno pa so tudi povečevale interpretacijsko zmedo. Heterogenost dogajanja v evropskem prostoru je z vključitvijo našega dogajanja tako zelo presegla sposobnost pojasnjevanja. Iz tega zornega kota sta zadržanost in skepsa do slovenskega primera seveda razumljivi. Teže pa se človek sprijazni z dokaj pogosto nojevsko taktiko Zahodnih Evropejcev, ki se poizkušajo izogniti

jugoslovanskemu vozlu z izrivanjem te problematike iz evropske interesne sfere. Predvsem vsenavzočnosti televizijskih poročil se imamo zahvaliti, da jim ta taktika seveda ne uspeva.

Rezultat konference o bodočnosti evropskih mest, ki je sicer potekala po visokih zahodnoevropskih organizacijskih standardih, je bila torej obilica zelo različnih informacij, ki omogočajo sklepanje, da je v širšem evropskem prostoru manj integrativnih potencialov, kot bi pričakovali glede na deklarirano stopnjo integracije. Verjetno je ta vtis deloma tudi posledica (pre)velike kritičnosti sociologov, ki se zapičijo predvsem v probleme in jih s tem avtomatično potisnejo v prvi plan. Vendar pa je predvsem z našega, tj. stranskega zornega kota, povsem upravičena ugotovitev, da je stopnja integrativne sposobnosti Evrope bistveno manjša, kot pa bi si v teh kritičnih časih želeli. Iz tega zornega kota je bila simptomatična ravnodušnost ob spoznanju, da je bodočnost evropskih mest zelo različna: na primeru nekaterih je že lahko zaslutiti nove "postmodernistične tendence", še vedno pa je na stari celini veliko mest, ki se bodo tudi v prihodnosti še vedno ukvarjala s "starimi" problemi klasične industrijske urbanizacije.

Drago Kos